

UDC 582.736:581.6 (575.171)

**MOSHNING AGRONOMIK, EKOLOGIK VA OZIQ OVQAT
MAHSULOTLARI SIFATIDAGI O'RNI**

Nadira Madiyarovna Babadjanova

Urganch Davlat Universiteti, Xorazm

babadjanova_n@mail.ru

АННОТАЦИЯ

В этой статье представлена подробная полезная информация о маше и анализируется роль этой культуры в сельском хозяйстве и в качестве продукта питания.

Ключевые слова: Второй урожай, Маш, Дурдона, экологически чистая.

ABSTRACT

This article provides detailed, useful information on mungbean and analyses the role of crop in agriculture and as a food.

Keywords: Secondary crop, Mungbean, Durдона, environmentally friendly.

KIRISH

Mosh ilmiy tilda - *Vigna radiata* turi (oldingi *Phaseolus aureus* Piper), dukkakdoshlar (Fabaceae) oilasiga kiruvchi qishloq xo'jaligi ekini hisoblanadi. Xalqaro miqiyosda Yashil Gramm nomi bilan ham mashhur bo'lgan bu ekin, *Vigna radiata* ilmiy nomi bilan tanilgan dukkakli ekinlarning bir turidir. Ming yillar davomida yetishtirilgan ko'p qirrali dukkakli o'simlik hisoblanadi. Janubiy Osiyoda paydo bo'lgan bu ekin o'zining ozuqaviy qiymati, chidamliligi va ko'p qo'llanilishi tufayli bugungi kunda dunyoning turli mintaqalarida keng tarqalgan. Mosh o'zining mayda,

oval shaklidagi va yashil rangli urug'lari bilan mashhur. Issiq mavsumda ekin sifatida ular quyosh nuri ko'p bo'lgan subtropik va tropik iqlimlarda o'sadi. Ularni etishtirish yaxshi unumdorlikka ega bo'lgan yaxshi quritilgan tuproqlarni talab qiladi va ular turli xil tuproq turlarida, jumladan, qumli, qumloq va gil tuproqlarda o'sishi mumkin.

Respublikamizda mosh barcha hududlarda deyarli ikkinchi takroriy ekin sifatida ekilib, batcha qishloq xo'jaligi ekinlari uchun yaxshi o'tmishdosh ekin sifatida almashlab ekishdagi ro'li katta. 2022-yil hosili uchun jami 257 ming 196 gektar maydonlarga mosh ekini ekilgan. Shundan, 19 ming 538 gektari asosiy, 228 ming 351 gektari takroriy maydonga hamda 9 ming 307 ming gektari bog' va tok qator oralariga ekilgan [1].

Moshning asosiy afzalliklaridan biri ularning tuproqdagi azotni to'plash qobiliyatidir. Bu shuni anglatadiki, bu o'simliklar atmosfera azotini o'simlik uchun foydali shaklga aylantiradigan o'ziga xos bakteriyalar (Rhizobium) bilan simbiotik munosabatlarga ega [2]. Bu o'simlik o'zining donida oqsilni zahira sifatida toplay olishida elementar manba bo'lib xizmat qiladi. Bu azot fiksatsiyasi nafaqat tuproq unumdorligini oshiradi, balki sintetik o'g'itlarga bo'lgan ehtiyojni kamaytiradi, bu esa moshni ekologik toza ekinga aylantiradi. Bu xususiyati ekinning barqaror qishloq xo'jaligi uchun qimmatli qishloq xo'jaligi ekini ekanligini ko'rsatadi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

Odatda, Respublikamizda mosh kuzgi bog'doy dalalaridan bo'shagan maydonlarda ekiladi. Ekin rivojlanish davrida boshq ekinlar kabi o'g'itlash va sug'orishdan tashqari juda intensive ishchi kuchi talab qilmaydigan ekin bo'lib, hosil donlarning 70 foizi yetilgandan keyin kombaynlarda yig'ib olinadi. O'zbekistonda "Navro'z", "Qahrabo", "Durdona", "Marjon", "Zilola" va "Turon" ka navlari yetishtiriladi [1]. Mosh yuqori protein miqdori va muhim aminokislotalari uchun qadrlanadi. Ushbu ozuqaviy komponentlar ularni vegetarianlar va veganlar parhezlari uchun ajoyib variant bo'lib, barqaror protein manbai hisoblanadi. Bundan tashqari, ular kam yog'li bo'lib, vaznini boshqarish yoki qon shakar darajasini nazorat qilishni istaganlar uchun ideal tanlov qiladi.

Ekinlar statistikasi nuqtai nazaridan, mosh bir qancha mamlakatlarda muhim qishloq xo'jaligi mahsulotidir. Xitoy dukkaklilarni yetishtirish bo'yicha yetakchi, Hindiston va Myanmar ikkinchi o'rinda turadi. Bu uch mamlakat birgalikda jahonda mosh yetishtirishning muhim qismini tashkil qiladi.

NATIJALAR

Mosh hosilini nav va o'sish sharoitiga qarab 60-90 kun ichida yig'ib olish mumkin. U yuqori hosildor ekin hisoblanib, har hektardan o'rtacha 1,5-2,5 tonna hosil olinadi. Biroq, to'g'ri boshqarish usullari va yaxshilangan navlardan foydalanish bilan hosilni yanada oshirish mumkin. Mosh asosan urug'lari uchun etishtiriladi, ular turli shakllarda iste'mol qilinadi. Ular unib chiqishi va salatlar, qovurilgan kartoshka va sho'rvalarda ishlatilishi mumkin. Mosh unidan ugra, nunushta uchun va turli xil an'anaviy taomlarni tayyorlashda ishlatiladi. Bundan tashqari, mosh gazaklar, shirinliklar va ichimliklar ishlab chiqarishda ham qo'llaniladi. Shuningdek, yangi ungan donning yosh novdalar ugra va boshqa salatlariga qo'shib is'temol qilinadi.

Moshga bo'lgan global talab ularning ozuqaviy qiymati va ko'p qirraliligi tufayli ortib bormoqda. Iste'molchilar sog'lig'iga ko'proq e'tibor qaratishlari va o'simlikka asoslangan oqsil manbalarini izlashlari sababli, mosh loviya bozori kengayishi kutilmoqda. Respublikamizda fermerlarga va tomorqa yer egalari uchun mosh yetishtirish va targ'ib qilish imkoniyatlarini o'rganish tavsiya etiladi, chunki bu nafaqat iqtisodiy foyda keltiradi, balki barqaror qishloq xo'jaligi va to'g'ri ovqatlanishga ham hissa qo'shadi.

Bu ekin qurg'oqchilikka va navlarga qarab issiqlikka chidamliligi alohida xususiyati hisoblanadi [3]. Siderat (yashil o'g'it) va tuproqni eroziyalardan saqlash maqsadida mulchalash sifatida ham katta ahamiyatga ega.

XULOSA

Xulosa qilib aytish mumkinki, mosh ekini qimmatli va ko'p qirrali qishloq xo'jaligi mahsulotidir. Mosh o'zining ozuqaviy afzalliklari, turli o'sish sharoitlariga moslashishi va ortib borayotgan global talab bilan fermerlar va iste'molchilar uchun katta imkoniyatlarga ega. Sanoat rivojlanishda davom etar ekan, manfaatdor tomonlar

mosh hosilining uzluksiz muvaffaqiyati va o'sishini ta'minlash uchun so'nggi tadqiqotlar, texnologiyalar va bozor tendentsiyalaridan xabardor bo'lishlari juda muhimdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasi Qishloq xo'jaligi vazirligi rasmiy sayti (Oxirgi tashrif 08.10.2023) <https://www.agro.uz/11-04472/>
2. Atabaeva.X.N., Xudayqulov J.B. O'simlikshunislik Toshkent "Fan va texnologiyalar nashryoti, 2018.
3. Huppertz, M., Kachhap, D., Dalai, A., Yadav, N., Baby, D., Khan, M. A., ... & Panigrahi, K. C. (2023). Exploring the potential of mung bean: From domestication and traditional selection to modern genetic and genomic technologies in a changing world. *Journal of Agriculture and Food Research*, 100786.
4. Maryani, Y., Dewi, W. S., & Yunus, A. (2018, March). Study on rhizobium interaction with osmoprotectant rhizobacteria for improving mung bean yield. In *IOP Conference Series: Earth and Environmental Science* (Vol. 129, No. 1, p. 012011). IOP Publishing.